

*Makalenin Türü: Kitap İncelemesi/ Book Review

*Geliş Tarihi / First Received: 02.04.2024

*Kabul Tarihi / Accepted: 05.06.2024

*Atıf Bilgisi: Erbay, E. (2024). "İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Kemâlû'l-Hikme Adlı Eserinin Yayınma Dair". Hars Akademi, 7 (1), 95-99.

*Citation: Erbay, E. (2024). "On the Publication Ibnulemin Mahmut Kemal Inal's Kemâlû'l-Hikme". Hars Akademi, 7 (1), 95-99.

İBNÜLEMİN MAHMUT KEMAL İNAL'IN KEMÂLÛ'L-HİKME ADLI ESERİNİN YAYININA DAİR

*Erdoğan ERBAY**

Öz

Dünyada her insan için biyografi yazılabilir. Zira böyle bir fiil, her insanın hakkıdır. Hakkın yerine getirilmesi, biyografi yazıcılarının uhdesine havale edilmiştir. İnsanın varlığı ve hayatı, sırlarla doludur. Bu sırrın peşine düşmekse, insanın kendi türünün vazifesidir. Başka insanların hayatının izlerini sürmek, merakın sebep olduğu sonuçtur.

Tarih yazıcılığının bir parçası olan biyografi, edebiyat tarihinin de göz ardı edilemez unsurlarındandır. Biyografi yazıcılığı hususunda farklı yolların ve biçimlerin denenebileceği kabul edilmelidir. Ancak Ömer Gök'ün hazırladığı *Kemâlû'l-Hikme* gibi biyografik eserlerin ayrı ve ayrıcalıklı tarafları vardır. Fıtraten birbirine çok benzeyen İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve Hersekli Ârif Hikmet gibi iki insanın bulunduğu bir metnin, biyografi yazıcılığı hususunda ayrıcalıklı bir yeri olmalıdır. Her ikisi de, çok titiz, zevk sahibidir. Edebiyatta, sanatta ve şiirde müşterek kanaatleri bulunan insanlardır. Birbirlerinin mahremlerine hürmetkâr davranırlar. Öte taraftan hüznelerini ve huzurlarını paylaşarak yaşarlar. Dostluk ve muhabbet zirvededir. Aralarında endişe uyandıracak bir ipucuna dahi rastlanmaz.

Sayılabilecek birçok sebepten dolayıdır ki *Kemâlû'l-Hikme* adlı eser, biyografik eser vücuda getirmek hususunda ziyadesiyle örnek alınmayı hak eden eserlerdendir. Çünkü Hersekli Ârif Hikmet, ilmi derinliği olan bir insandır. Aynı zamanda, edebiyat adına mahareti bulunan nadir tiplerdendir. Böyle bir insanı yazan İbnülemin olursa bize ulaşan sadece biyografi metni değildir. Âlimin kaleminden âlemin tasvirini görürüz. Bir de, biyografinin bu derece zenginlik taşıması, biyografin ruh zenginliğinin de resmidir.

Anahtar Kelimeler: Biyografi, Ömer Gök, İbnülemin Mahmud Kemal, Hersekli Ârif Hikmet.

ON THE PUBLICATION OF IBNULEMIN MAHMUT KEMAL İNAL'S KEMÂLU'L-HİKME

Summary

Biographies can be written for every human being in the world. Because such an act is the right of every human being. The fulfilment of this right is entrusted to the biographers. Human existence and life are full of secrets. The pursuit of this mystery is the duty of man's own species. Tracing other people's lives is the result of curiosity.

Bigraphy, which is a part of historiography, is one of the elements of literary history that cannot be ignored. It should be accepted that different ways and forms can be tried in biography writing. However, biographical works such as *Kemâlû'l-Hikme* prepared by Ömer Gök have distinct and privileged aspects. A text in which two people like İbnülemin Mahmud Kemal İnal and Hersekli Ârif Hikmet, who are very similar to each other by nature, meet should have a privileged place in biography writing. Both of them are very meticulous and have good taste. They have common opinions in literature, art and poetry. They treat each other's privacy with respect. On the other hand, they live by sharing their sorrows and peace. Friendship and affection are at their peak. There is not even a hint of worry between them.

For many reasons, *Kemâlû'l-Hikme* is one of the works that deserves to be taken as an example in terms of producing biographical works. Because Hersekli Ârif Hikmet is a person with scientific depth. At the same time, he is one of the rare types with literary skills. If İbnülemin writes about such a person, it is not only the biography text that has reached us. We see the description of the world from the scholar's pen. Moreover, the fact that the biography carries such richness is also a picture of the richness of the biographer's soul.

Keywords: Biography, Omer Gok, Ibnulemin Mahmud Kemal, Hersekli Ârif Hikmet.

*Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Erzurum. erbay@atauni.edu.tr / ORCID: 0000-0002-5541-0248.

Giriş

Biyografi, her ne şekilde olursa olsun, doğrudan doğruya tarih yazıcılığı ile ilgilidir. Geçmiş çok eski tarihe dayanan tür, edebiyatın ve edebiyat tarihinin de mühim şubelerinden birisidir. Biyografi yazıcılığında mevki ve makam, ast-üst bahis mevzuu olmaz. Devlet adamı, asker, şair ve yazarlar biyografiye konu teşkil edebilir. Yazıldığı takdirde, her insan hayatı bir biyografidir.

Ömer Gök tarafından Uzmanlık Tezi olarak hazırlanan ve Atatürk Kültür Merkezi tarafından yayımlanan eser, İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Hersekli Ârif Hikmet'i anlattığı hem hatırat hem de bir âlimin varlığını ihbar manasına alınabilecek çalışmadır (İnal, 2023). Biyografik eserlere rehberlik adına çok önemli bilgilere yer verir.

Ömer Gök, çalışmanın Ön Söz'ünde biyografik eserlerin edebiyat tarihi yazıcılığında önemli yer işgal ettiğini vurguladıktan sonra *şahıs* ve *dönem* araştırmalarının vazgeçilmez kaynakları olduğunu ifade eder. Bu fikrin bir yansıması olmalı ki, bizde biyografik metinlere hemen her zaman kıymet atfedilmiştir.

Giriş kısmında, biyografi yazıcılığının ayrı bir uzmanlık haline geldiğini belirten Gök, biyografi yazıcılığının çok eski zaman dilimlerine tarihlenebileceğine dikkat çeker. Biyografi meselesini bir bağlama oturtabilmek için kutsal metinlere ve Orhun kitabelerine kadar uzanır. Bu çerçevede, biyografi türünün tarihî seyrini, imkânlar ölçüsünde meydana koyar. Özellikle, Türk edebiyatı tarihinin, biyografik eserlerin ilkleri sayılan tezkireler üzerinde yoğunlaştığını çünkü tezkirelerin edebiyat tarihi çalışmaları için "mihenk taşı" vazifesi gördüğünü ileri sürer. Ancak, "*Biyografik yaklaşım gerçekte edebî geleneğin doğru bir şekilde kavranmasını zorlaştırır, çünkü o, bir ferdin hayat dairesini esas almak istediğinden dolayı edebî geleneğin düzenini bozup dağıtacaktır*" (Wellek, Varren 1993).

Ömer Gök, *Kemâlü'l-Hikme* ile birlikte İbnülemin Mahmut Kemal İnal gibi yeryüzünde örneği az bulunan bir değeri de bir kere daha okuyucunun gündemine taşır. Zira İnal, isminden çok daha fazlasını kuşatan bir insandır. Yazdığı eserlerle birlikte, çevresini ve asrını anlamlı kılan İnal, yazdıklarının imtiyazıyla mümtaz bir şahsiyet olduğunu da ortaya koyar. Tabiidir ki, *Kemâlü'l-Hikme*, Hersekli Ârif Hikmet'i anlatıp tanıtmaz, aynı zamanda on dokuzuncu asrın panoramasını çizen fikirler de dikkatlere sunar. Diğer taraftan, "*Biz alelâde insanlar yetiştirebiliriz. Harikulâde olan şair sanatının çağırıldığı yoldan giderek kendi kendine yetişir*" (Rado, 2003) düşüncesi çerçevesinde Hersekli Ârif Hikmet'in sanatkarlıkta takip ettiği çizgiyi de ele geçirmiş oluruz.

Biyografinin Tarihi

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde Ömer Gök, biyografinin manası, biyografi yazımının başlangıcı, tarihî seyri, varsa uğradığı değişiklikleri ve bugün kazandığı kimliği ortaya koyar. Geçmişten bugüne geleneksel biyografiden modern biyografiye doğru türün gelişimini verir. M.Ö. 400'lü yıllara kadar giden tarihiyle biyografi yazımı, geleneksel bir edebî tür olarak varlığını sürdürmüştür. İlk dönem biyografilerinin siyaset adamlarını anlattığını görürüz. Ortaçağda sahası biraz daha genişleyen biyografi yazımının, devlet adamlarıyla birlikte, dinin gündelik hayata yön verdiği zaman dilimine bağlı olarak azizleri, azizeleri ve piskoposları anlatmaya başladığını görüyoruz.

Batı'da Biyografi

Dr. Ömer Gök, Batı'da sanatçı hayatını konu alan ilk biyografi eserinin *Boccaccio'nun Dante'ye Övgü* adlı eser olduğunu aktarır.

Rönesans, biyografi yazımında başka bir kapı açar. Pozitif bilimlerdeki gelişmeler biyografi türünün de, tarihî hakikatlere ve ilmî delillere dayalı nitelikler kazanmasına sebebiyet verir. Gök, modern biyografiye dair emarelerin söz konusu dönemde görülmeye, biyografik eserlerin çoğalmaya başladığını söyler.

On sekizinci asır, Batı'da dolayısıyla bütün dünyada sosyal hayatın temelden değişimler yaşadığı bir sürecin adıdır. İctimaî ve şahsî hayatta hâkimiyetini yitiren kilise ve etrafında teşekkül eden yapı/yapıları konu edinen biyografi, bundan böyle burjuvayı anlatmaya başlar. Biyografik eserlerde, daha önce öne çıkarılan özelliklerden farklı, eserde yer verilen isimler tamamen şahsiyetleri, şahsî nitelik ve hususiyetleri, kalabalıklar içinde temayüz ettikleri yönleri ile dikkatlere sunulur.

Dr. Ömer Gök, on dokuzuncu asırda biyografi türünün farklı karakteristik özelliklerle yazılmaya başlandığını ifade eder. Biyografinin merkezinde yer alan isimlere dair meseleler ele alınırken belge ve bilgiler ışığında yol

alındığını, hatta biyografi anlatımında, şahsa özel mektup ve günlüklerin kullanıldığını, bu nedenle on dokuzuncu asır biyografilerinin "teknik açıdan daha bilimsel" yapılar olduğunu belirtmektedir.

Yirminci asır ise, biyografi türünün modernleştiği asırdır. Zira bu tür eserler, tarihî hakikatler, nesnel davranışlar ve yazılanların tenkit süzgecinden geçiriliyor olması, Ömer Gök'ün ifadesiyle "modern biyografinin temelini" teşkil etmiştir.

Türk Edebiyatında Biyografi

Dr. Ömer Gök, Batı'da biyografiye dair gelişmeleri ve biyografik eserleri, asırlara göre sıraladıktan sonra, *Kemâlü'l-Hikme*'te kadar geçen zaman diliminde biyografi adına yapılan çalışmaları gündeme getirir.

Edebiyat tarihimiz için biyografi yazarlığının tarihini ortaya koyan Gök, bizde biyografi yazarlığı ve varlığının Orhun Abidelerine tarihlenebileceğini söyler. Türk devlet adamları Bilge Kağan, Kül Tigin ve Vezir Tonyukuk'a dair verilen biyografik bilgilerle birlikte tarihî Türk devletlerine ve idarî yapısına dair malumata dikkat çekilir.

Türklerin İslâm'ı kabullerinden sonra, dinin ve dinî hayatın her sahada olduğu gibi biyografi türü üzerinde de farklı ve çeşitlendirici tesiri söz konusudur. Başta, Arap ve Fars edebiyatları olmak üzere, İslam dairesinde yer alan milletlerin edebiyatlarında, özellikle *Kur'ân* kaynaklı biyografik eserlerin temel metinler olarak ortaya çıktıkları vurgulanır. Öncelikli olarak peygamberlerin hayatları *Kur'ân-ı Kerim*'den yola çıkılarak gündeme taşınırken bununla beraber sahabilerin, velilerin ve tasavvuf ehli büyüklerin hayatlarını konu edinen eserler ortaya çıkar. Peygamber kıssalarını esas alan ibretli hikâyeler, asırlar boyunca meydana getirilecek bu tarz biyografik eserlerin karakterini de oluştururlar. Başlangıçta devlet adamları ve devlet idaresi gibi hususların öne çıkarıldığı biyografik eserlerin yerini, mahiyeti dinî olan metinler almaya başlar. Bu çerçevede, enbiya kıssalarının ardından 'siyer' ve 'megâzi' adlarıyla dinî hassasiyeti ve hususiyeti önceleyen biyografik metinler vücut bulmuştur. Siyer kitaplarının yanı sıra mevlid, hilye, miraciye ve şemail türünde eserler de, Hazret-i Peygamber'e duyulan sevgi ve muhabbetin eseri olarak meydana getirilmiştir. Ömer Gök, ayrıca şecereler, gazavatnameler ve menâkıbnameleri de İslâm medeniyetine mensup milletlerin vücuduna zemin hazırladıkları biyografik eserler arasına dâhil eder.

Osmanlı edebiyatı çerçevesinde biyografinin 'çok başarılı' ve 'zengin' bir geleneğe dönüştüğünü belirten Gök, biyografi yazımının lehine gerçekleşen gelişmeyi, güçlü bir devlet ve iktidarın varlığıyla ilişkilendirir. Bu dönemde başarılı biyografik eserlerin meydana gelmesi, 'zeyl' geleneğinin hazırladığı zeminin varlığındandır.

On dokuzuncu asır, hemen her alanda gelenekselle modernin karşı karşıya geldiği ya da iç içe geçtiği bir dönemin adıdır. Biyografi de bu değişimden etkilenir. Biyografilerde gelenek ile modern unsurların birlikte kullanıldığı ortaya konulduktan sonra, batılı tarzda biyografinin Tanzimat döneminde yazıldığı belirtilmektedir. Batılı manada ilk biyografinin Beşir Fuad'ın *Victor Hugo* çalışması olduğu dile getirilmektedir. Aynı dönemde biyografi kavramının yerini tutan 'tercüme-i hâl' ve 'terâcim-i ahvâl' ibareleri gündeme girmiştir. Yenileşme döneminde kaleme alınan biyografik eserlerde gelenekselle modern unsurların bir arada bulunduğunu dile getiren Ömer Gök, Tanzimat döneminde yazılan biyografilerden örnekler verir ardından batılı ve modern manada biyografiye kavuşmak için Cumhuriyet dönemini beklemek gerektiğini ileri sürer.

Dr. Ömer Gök, çalışmanın bu noktasında, Türk edebiyatı tarihinin önemli kaynakları arasında yer alan Tezkireler bahsini açar. Çünkü tezkireler şairler, eserleri, dönemin şartları, sanat ve edebiyat anlayışı ve sosyal şartlar gibi birçok meseleye dair bilgiler ihtiva eden, edebiyat tarihimizin önemli kaynaklarının başında yer almaktadır. Gök, tezkirelere dair ortaya koyduğu bilgilerin ardından, dünden bugüne Türk edebiyatında yazılan tezkireleri kronolojik sırayla dikkatlere sunar.

Dr. Ömer Gök, çalışmanın İkinci Bölümü'nü, *Kemâlü'l-Hikme* adlı eserin müellifi İbnülemin Mahmud Kemal İnal'e ayırır. Bu bölümde İnal'in hayatı, aldığı eğitim ve dersler, devlet katında yaptığı hizmetler ve yazdığı eserler ortaya koyulur. Babası Mehmed Emin Paşa ve akrabadan devrin meşhur devlet adamı Yusuf Kamil Paşa, Mehmed Akif'in babası İpekli Tahir Efendi, onun eğitim hayatına tesir etmiş insanlar olarak dikkat çeker. Gök'ün aktardığına göre, "*Semere-i hayat, hayır ile yâd olunmaktadır diyen İbnülemin Mahmud Kemal İnal, eslaftan hayır ile yâd edilmeyi en çok hak edenlerdendir.*" Yaptıkları, yazdıkları, üstlendiği vazifeler dikkate alındığında, Gök'ün ifade ettiği hakikati en çok hak edenlerden biridir. Kaynaklardan aktarılan "*İlk mısraını Yahya Kemal'in, ikincisini*

Süleyman Nazif'in söylediği beyit onun şahsiyetini ne güzel ifade eder: Hezâr gıpta o devr-i kadîm efendisine / Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine." Hüseyin Vassaf'ın, çok samimi bir dil ve üslupla Mahmud Kemal İnal'ı anlattığı şiir, onun vasıflarını meydana koymasından bakımdan muhakkak surette okunması lâzım gelen metinlerdendir. Zira şiirde tasvir edilen İnal şahsiyeti, ilmi, irfanı, ahlâkı, insanlığı ve dünle bugün arasında kurduğu medeniyet köprüsü, hezarfen bir insanın vasıflarından sadece bir kaçıdır. Telif ettiği onlarca eser, onun say ü gayretinin müşahhas semeresidir.

Çalışmanın ilerleyen sayfalarında Ömer Gök, İbnülemin'in ilmi ve edebî yönüne dair bilgiler verir. Evinin bir kültür merkezi, irfan mektebi sıfatıyla anıldığını, bu yüzden de 'dârü'l-kemâl' olarak bilindiğini ifade eden Ömer Gök, Rıza Tevfik'in İnal için kullandığı 'asil ve zarif Türk şivesini hakkıyla tanıyan' nadir insanlardan olduğu hakikatini tekrar hatırlatır. Hafız-ı kütüb olan İnal, dedesinden ve babasından miras kütüphanesini daha da zenginleştirerek, evini bir ihtisas kütüphanesine çevirir. Çalışma sahibi İnal'ın okuma ve yazma merakının seviyesini bizzat onun cümlesi ile meydana koyar: "En büyük zevkim, okumak, yazmak idi. Yaşım ilerledikçe babamın kitaplarıyla iktifa etmeyerek elime geçen para ile kitap alırdım. Hemen her gün Kapalıçarşı'daki sahaflara uğramak, birkaç kitap almak benim için doyum olmaz bir safa idi."

Ömer Gök, İnal'ın biyografi yazıcılığına bir başlık ayırır. Zira Mahmut Kemal İnal, birçok esere imza atmakla birlikte, biyografi yazıcılığında eşine az rastlanır isimlerdendir. Aile ve akrabadan tevarüs eden hikmet ve irfanın yanına, kendi kemalini de ilâve ile ulaşılması zor belki imkânsız biyografik eserlere vücut vermiştir. Son Asır Türk Şairleri, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, Son Hattatlar ve Son Asır Türk Musikişinasları gibi aynı mesleği icrada hüner sahiplerini anlattığı eserleri, Osmanlı mirasının bir deha kalemiyle sonraki nesillerin istifadesine takdim edilen paha biçilmez hediyelerdir. Ayrıca, Ömer Gök'ün hazırladığı *Kemâlü'l-Hikme* benzeri tek bir şahsı anlattığı biyografi eserleri de vardır. Biyografilerinin en mühim yönü, biyografilerini kaleme aldığı isimleri bizzat tanıyor olmasıdır. Bundan dolayı, şahıslara dair verdiği bilgiler hem sağlam hem güvenilir, dahası indî mülâhazalara istinat etmezler. Ömer Gök'ün aktardığı cümle, biyografi yazıcılığında İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ı en üst noktaya taşıyan sebep ve şartların terkibi gibidir: "Ben, her şeyden evvel cehlîmi izâle edecek, insanlığımı bana bildirecek ve yaşamının yolunu öğretecek şeylerle uğraşmayı, şiir ile uğraşmaktan daha mühim gördüm."

Dr. Ömer Gök'ün çalışmasının Üçüncü Bölümü *Kemâlü'l-Hikme*'ye tahsis edilmiştir. Öncelikli olarak *Kemâlü'l-Hikme*'nin *şekil ve muhteva özelliklerini* anlatan Gök'ün verdiği bilgiye göre *Kemâlü'l-Hikme*, İnal'ın *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika ettiği yazılardan ibarettir. Yine Gök'ün verdiği bilgiye göre, eserin 84 sayfasını bizzat İbnülemin yazmıştır. Kitabın geri kalan kısmı çeşitli şair, devlet adamı ve yazarların Ârif Hikmet'e dair görüşlerini ihtiva eden, manzum-mensur metinlerden müteşekkildir. Dr. Ömer Gök, söz konusu manzum ve mensur kalem mahsullerini de teker teker sıralar ve tanıtır. Eserde, Ârif Hikmet'in İbnülemin'e muhabbetini, insan olarak verdiği kıymeti, dost sıfatıyla hislerini muhteva *tezkire* de yer almaktadır. Ârif Hikmet'in, İbnülemin'in kardeşi Ahmed Tevfik için de fevkalade lisan ve üslupla yazdığı methiyelere meydan vermiştir. *Kemâlü'l-Hikme*, tarih düşürmenin son örneklerini ihtiva ediyor olması bakımından da mühim bir metindir. Kitap içerisinde Ârif Hikmet'in hem manzum hem de mensur eserlerinden numunelere rastlamak mümkündür. İbnülemin, Ârif Hikmet'in şiirde ve nesirde ortaya koyduğu ustalığı ve mahareti dikkatlere sunar. Dr. Ömer Gök'ün haklı olarak vurguladığı hususlardan biri de Ârif Hikmet ile İbnülemin'in şiire dair fikirleridir. İnal, Hikmet'in şiiriyle alâkalı şöyle der: *Şi'rin hikmetle mezcinde en ziyâde iktidâr gösteren ekâbir-i sühen-serâyândan biri de Hikmet Bey'dir.* Eserde, Ârif Hikmet'in hususî hayatına dair malumata rastlanır. Zira İnal'den, Hikmet'in *şiir ile işreti* birlikte yürüttüğünü, çok şaşalı bir dem sürdüğünü de öğreniriz. Edebiyat tarihi açısından mühim bir adımın atıldığı yani Encümen-i Şuara'nın kurulduğu yer de, Ârif Hikmet'in evidir. Gök, bu noktada İbnülemin'in dil hassasiyetine de temas eder. Dille ilgili bir taassubu bulunmadığını ancak batı dillerinden alınmış kelimeleri ve ifadeleri yüceltmek adına, Arapça ve Farsça'ya tahkire de rıza göstermediğini söyler.

Dr. Ömer Gök, *Kemâlü'l-Hikme*'nin biyografi tarihimize kattığı ve kazandırdığı ölçüleri de ortaya koyar. *Kemâlü'l-Hikme*, yazıldığı dönem itibarıyla hem klasik hem modern biyografilerin bir arada bulunduğu dönemdir. Dönemin şartlarından dolayı İbnülemin'in gelenele modernden istifade ile biyografiyi telif ettiği görülür. Maziye, hâli ve istikbâli ihmâle kurban etmeden, zaman ve şartların ihtiyacını karşılamak bakımından daima müstefit olunacak biyografiler ortaya koymuştur. Konuya dair Ömer Gök'ün değerlendirmesi şöyledir: "Bu yüzden bir biyografya beklenen özelliklerin hemen hepsinin İbnülemin'de tebarüz etmiş olduğu söylenebilir. Dikkat,

vukufiyet, objektiflik, tarihî gerçeklik gibi bir biyografik metinde olması beklenen özelliklerin çoğu İbnülemin neşirlerinde bulunmaktadır. Kemâlü'l-Hikme de bu neşirler arasındadır."

Sonuç

Dr. Ömer Gök'ün emeği ile hazırlanan İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Hersekli Ârif Hikmet'in biyografisini muhtevi *Kemâlü'l-Hikme* adlı eserinin yayımlanmış olmasının yeniden gündeme getirdiği birkaç hususu ber-vech-i zîr kârîin-i kiramin nazar-ı dikkatlerine arz etmek mümkündür:

Birincisi: Dr. Ömer Gök, yalnızca eseri ortaya koymakla yetinmemiş, eseri vesile kılarak Giriş bölümünde, biyografinin mazisine dair okurun toplu bilgiye ulaşmasına imkân sağlamıştır. Dünyada ve Türk edebiyatında biyografiye ilişkin bilgiler ve meşhur biyografi örnekleri de verilen bilgiler arasında yer alır.

İkincisi: İnsanın kendini anlamak dolayısıyla anlatmak için başvurduğu türlerden birisi de biyografidir, hakikatine gönderme yapılmaktadır. Biyografik eserler, biyografiyi yazanın ve biyografiye mevzu teşkil edenin münasebetleri, fitrî benzerlikleri, hayata ve sanata bakışlarının müşterekliliği bakımından da mühim bir noktaya parmak basmaktadır. Zira mazinin hâle, hâlin istikbâle sahih kaidelerle fesada uğramadan nakledilmesi adına, biyografilerin emniyetli köprüler olabileceği düşünülmelidir.

Üçüncüsü: Dr. Ömer Gök, *Kemâlü'l-Hikme*'yi hazırlayarak iki dehanın bir yerde nasıl buluştuğunu göstermiş oldu. Diğer taraftan, Hersekli Ârif Hikmet ile İbnülemin Mahmud Kemal İnal gibi, devraldıkları kültürel mirasa sahip çıkan, bununla yetinmeyip değerleri daha da zenginleştirerek istikbâle taşıyan zevatın varlığının ihmâl edilmemesi hakikatinin ortaya çıkmış olması da mühim noktalardandır. *Kemâlü'l-Hikme*, on dokuzuncu ve yirminci asırların yetiştirdiği ulemâ, üdebâ, şuarâ ve erkân-ı devletin resm-i geçididir. Bu yüzdendir ki Ömer Gök, sadece bir biyografiyi hazırlamakla kalmamış, aynı zamanda, dünün derinliğinin bugün içinde kıvrandığımız sıklık anaforuna rehberlik etmesini istemiştir.

Kaynakça

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (2023). *Kemâlü'l-Hikme*, (Haz. Ömer Gök.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

Rado, Şevket (2003). *Sözün Gelişi*, (Haz. C. Akaş.). İstanbul: YKY.

Wellek, Rene; Warren, Austin (1993). *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ö. F. Huyugüzel.). İzmir: Akademi Kitabevi.